

Syrjäisellä paikkakunnalla Azerbaidžanissa väitetään asuneen lukuisia erittäin vanhoiksi eläneitä ihmisiä. Mikä on heidän pitkän ikänsä salaisuus? Vai onko kyseessä sittenkin pelkkä myytti?

TERVASKAN

Lerikin alue
Azerbaidžanissa

KUVA: KANAL ZULFIJEV/500PX/GETTY IMAGES

TOJEN MAA

J.R. Patterson GEOGRAPHICA -LEHDESTÄ

LERIKIN KAUPUNKI ETELÄISESSÄ AZERBAIDŽANISSA LEPÄÄ KORKEIDEN, ROSOISTEN VUORTEN SYLISSÄ 16 KILOMETRIN PÄÄSSÄ IRANIN RAJALTA KOILLISEEN.

Kaupunkia asuttaa tališeiksi kutsuttu kansa, joka elää etnisenä vähemmistönä sekä Azerbaidžanissa että Iranissa. Tališien lisäksi kaupunki ja sitä ympäröivä alue tunnetaan eritoten väestön pitkäikäisyydestä. Alueen asukkaiden kerrotaan elävän varsin vanhoiksi, jopa pitkälti yli satavuotiaiksi.

Kaikkien aikojen vanhimmaksi mieheksi väitetty Širali Müslümov syntyi eräässä kylässä juuri Lerikin alueella. Müslümovista tiedetään varmasti vain se, että hän kuoli vuonna 1973. Hän itse väitti syntyneensä vuonna 1805, mikä tarkoittaisi hänen eläneen peräti 168-vuotiaaksi eli huomattavasti vanhemmaksi kuin maailman todistetusti vanhin ihminen. (Tämä oli ranskalainen Jeanne Calment, joka kuoli 122-vuotiaana vuonna 1997.)

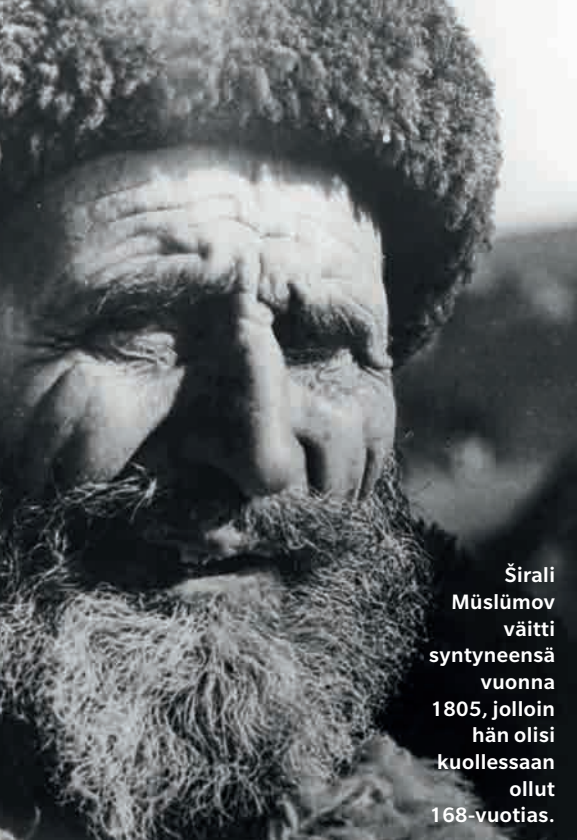
Kun Müslümov oli nuori, nyt jo sukupuuttoon kuollut kaspiantiikeri oli hänen omien sanojensa mukaan vielä suhteellisen yleinen eläinlaji Talyšvuorilla. Yleistä oli tuohon aikaan myös morsiamenryöstö osana kosintamenoja. Müslümov ryösti ensimmäisen vaimonsa itselleen vuonna 1833, jolloin hän itse oli 28-vuotias ja morsian vasta 12-vuotias.

”Ratsastin hevosellani naapurikylään

ja nappasin tytön mukaani”, Müslümov kertoi kuvajournalisti Calman Caspiyeville vuonna 1963. ”Rakastin häntä kovasti.” Caspiyevin artikkelit valokuvineen tekivät Müslümovista kuuluisan ja nostivat Lerikin maailmankartalle. Artikkelien julkaisun jälkeen kaupunkiin rakennettiin tie, jota seurasivat sähkö-, televisio- ja radioverkko.

Nykypäivänä Lerik on kuten useimmat muutkin Azerbaidžanin kaupungit. Sen suurta keskusaukiota koristaa Azerbaidžanin tasavallan kolmatta presidenttiä Heidar Alijeviä esittävä patsas. Taksikuskit mustissa nahkatakkeissaan ja lätsähatuissaan nojailevat Ladoihin- ja odottavat kyytiläisiä. Useimmat heidän asiakkaistaan tarvitsevat kyytiä siihen ainoaan toiseen kaupunkiin, joka lähistöltä löytyy. Se on 52 kilometrin päässä idässä sijaitseva Lenkoranin kaupunki Kaspianmeren rannalla.

Keskusaukiota reunustaa kaksi pitkää kävelykatua, joiden varrella kohoaa suuria, ankaran näköisiä hallintorakennuksia. Käskyvallan symboleiksi ne näyttävät lopulta varsin mitättömiltä vasten taustalla häämöttäviä lumipeitteisiä vuoria ja vihreinä lainehtivia niittyjä. Kauempana keskusaukion kovasta marmorisydäimestä kadut vähitellen

**Širali
Müslümov
väitti
syntyneensä
vuonna
1805, jolloin
hän olisi
kuollessaan
ollut
168-vuotias.**

kapenevat ja muuttuvat ensin asfaltista soraksi ja sitten sorasta mudaksi. Aukiolla vallitseva siisteys vaihtuu roskiin ja mureneviin taloihin.

Kenties juuri kaupungin rosoisten reunojen vuoksi Lerikin ei ole perinteisesti katsottu kuuluvan niin sanottuun siniseen vyöhykkeeseen eli alueisiin, joiden asukkaille on tyypillistä pitkäikäisyys. Tällaisia alueita ovat esimerkiksi Italian Sardinia, Japanin Okinawa ja Yhdysvaltain Kaliforniassa sijaitseva Loma Linda. Kuitenkin juuri Kaukasian alue on varsin tunnettu muutamista

pitkäikäisyyden tyyssijoistaan. Näillä paikoilla on monia yhteisiä piirteitä sinisen vyöhykkeen kanssa: runsas liikunta, vahvat perhesiteet ja kasvispainotteinen ruokavalio.

Vuonna 1973 Harvardin yliopiston lääkäri Alexander Leaf matkusti Kaukasiaan *National Geographic* -aikakauslehden leivissä. Hän halusi selvittää pitkän elämän salaisuuden. Leaf ei ehtinyt tavata Müslümovia, mutta hän löysi alueelta monia muita huomattavan iäkkäitä henkilöitä. Eräs 117-vuotias maanviljelijä, joka uurrasti edelleen peltotöissä, laski pitkän ikänsä ”uutteran ruumiillisen työn” ansioksi. Muuan 108-vuotias paimen puolestaan totesi

Leafille tekevänsä pitkiä kävelyretkiä, minkä lisäksi hänellä ”ei ollut huolia” eikä hänellä ollut ”koskaan ollut yhtäkään vihamiestä”.

Leaf kirjoitti myöhemmin uskovansa, että väitteet joidenkin henkilöiden äärimmäisen korkeasta iästä olivat liioiteltuja. Silti pitkän ja terveen elämän salaisuus on kiehtonut tutkijoita sukupolvesta toiseen. Arvoitukseen ei ole olemassa vain yhtä ratkaisua. Geeneillä on ainakin oma osuutensa. Ruokavalio vaikuttaa ehdottomasti. Liikunnalla saattaa olla merkitystä. Myös tuuri vai-

Näyttely Lerikin pitkäikäisyyden museossa Azerbaidžanissa

kuttaa varmasti.

Lerikin eristyneisyydellä on kenties osansa asiassa. Kaupungissa on rauhaa, puhdasta ilmaa sekä tiivis, omavarainen yhteisö. Alueella tuotetaan lisäksi runsaasti terveellistä ruokaa: hedelmiä, pähkinöitä, tuoreita yrttejä, lihaa, juustoa ja jogurttia.

Yhteys ulkomaailmaan on kuitenkin tuonut mukanaan myös moderneja mielitekoja. Siinä missä Lerikin kauppojen edustat pursuavat vielä nykyäänkin laatikoittain mandariineja, granaattiomenoita ja omenoita, kauppojen sisäpuolen ovat enimmäkseen vallanneet vodka, suklaapatukat ja kovat karamellit.

Müslümov ja muut iäkkäät paimenet söivät kevyemmin ja tarpoivat kaupunkia ympäröivillä vuorilla johdattaen

laumojaan laitumelta toiselle. Samalla he saivat rutkasti raitista ilmaa ja liikuntaa. Nykyään kaupungissa on aiempaa vähemmän paimenia. Lerikissä, kuten muuallakin Azerbaidžanissa, nuorisoa houkuttelevat enemmän nykyaikaiset työpaikat maan pääkaupungissa Bakussa.

Myös rutiinit näyttävät olevan tärkeä osa pitkää ikää, olipa kyse sitten hyveellisistä taikka paheellisista rutiineista. Ihmiset, jotka pitävät pitkäikäisyyttään tupakoinnin tai juomisen ansiona, muistavat yleensä myös kertoa, kuinka säännöllisesti (ja kohtuudella) he paheitaan harrastavat. Müslümovin paheena vaikuttaa olleen himo. Hänen kerrotaan saaneen poikalapsen vielä 80-vuotiaana toisen vaimonsa kanssa, joka oli tuolloin 36 vuoden ikäinen.

Paikallisten huhujen mukaan Müslümövin 150-vuotisjuhliin osallistuivat muun muassa eräs venäläinen upseeri ja tämän nuori rouva. Kun tuli lahjan antamisen aika, Müslümövin kerrotaan parahtaneen: ”En tahdo lahjoja. Anta-kaa minulle vain tuo kaunis nainen!” Müslümövin väitetään saaneen elinai-kanaan peräti 330 jälkeläistä viidessä sukupolvessa.

PITKÄIKÄISYYDEN IHMEEN kunniaksi Le-rikiin on perustettu pitkäikäisyyden museo. Se on pieni v:n muotoinen ti-lirakennus, joka sijaitsee keskusaukion tuntumassa erään pikkukujan varrella syrjässä katseilta. Museo oli suljettuna saapuessani kaupunkiin, joten päätin etsiä vanhoja ihmisiä toiseksi parhaasta paikasta, nimittäin hautausmaalta. Vanhat ja uudet hautakivet nököttivät sikin sokin epäsiisteissä riveissä.

Kukaan vainajista ei ollut kuollut eri-tyisen vanhana. Suurin osa heistä oli ollut viisikymppisiä, kuusikymppisiä ja seitsenkymppisiä. Yksi vuonna 1914 syntynyt nainen oli kuollut vain kaksi viikkoa ennen 105-vuotissyntymäpäi-väänsä vuonna 2019. Kunnioitettava ikä, mutta ei läheskään Lerikin mai-neen veroinen.

Palatessani kaupunkiin joku oli sy-tyttänyt tien vieressä olevan kaatopai-kan tuleen. Kirvelevää savua tuprusi kaupungin ylle. Siinäpä jälleen yksi ai-nesosa, joka ei tuntunut sopivan pitkä-ikäisyyden reseptiin.

Museon ovi oli palatessani edelleen lukossa. Ikkunan takaista pimeyttä va-

laisi ainoastaan museon takahuoneen ovenpielistä kajastava valo. Koputin ul-ko-oveen, ja silloin paikalle ilmestyi museon yövärtija Elmur. Hän päästi minut sisään ja kaivoi jostakin paperin, jossa kerrottiin museosta englanniksi. Sitten hän asteli rinnallani, kun kolusin läpi museon kaksi huonetta. Olin otak-sunut museon olevan tunkkainen ja homehtunut, mutta näyttelyt osoittau-tivat hyvin hoidetuiksi. Kaikkialla mu-

KUN TARINA PITKÄIKÄISYYDESTÄ OLI KERRAN NOSTANUT KAUPUNGIN MAAILMANMAINEESEEN, SIITÄ EI VOITU ENÄÄ LUOPUA.

seossa näytti siltä, että pölyt pyyhittiin säännöllisesti ja kurinalaisesti. Sain myöhemmin tietää, että museossa vie-railee tämän tästä arvovaltaisia matka-laisia. Pari päivää ennen minua siellä oli käynyt muuan ruotsalainen dele-gaatio, ja pian minun jälkeeni taas Ja-panin suurlähettiläs.

Museon seinillä riippui vaikuttavia valokuvia yli 100-vuotiaista ja yli 110-vuotiaista ihmisistä. Kuvien alla ole- vissa lasivitrineissä oli esillä ”todisteita” henkilöiden iästä sekä azerbaidžanilai- sista sanomalehdistä leikattuja artikke-

leita. Useimmat vanhukset pitelivät valokuvassaan jonkinlaista henkilöllisyystodistusta, jossa näkyi heidän syntymäaikansa.

Širali Müslümovin valokuvan alla oli erilaisia esineitä hänen elämänsä varrelta: villainen papaq-hattu, silkkipaita ja kirje henkilöltä nimeltä Ho Chi Minh. Se alkoi sanoilla ”Rakas isoisä”. Elmur osoitti esineiden joukossa olevaa virallisen näköistä paperia. ”Passi”, hän sanoi.

Tarkalleen ottaen paperissa ei kerrotaakaan mainittu sanaa ”passi”, mutta mikä asiakirja sitten olikin kyseessä, syntymävuoden kohdalle oli raapustettu numero 1805. Kellastuneessa sanomalehtileikkeessä oli Müslümovin haastattelu, jossa hän väitti taistelleensa Krimin sodassa. Müslümovin vierustovereina museossa olivat 150-vuotias Mahmud Eyvazov ja 120-vuotias Gizil Guliyeva.

Kunkin museuhuoneen keskelle oli aseteltu erilaisia entisajan arkeen liittyviä esineitä: käsikäyttöisiä keritsimiä, matonkutomisvälineitä, ruostuneita kuokkia ja hankoja – merkkejä ruumiillisen työn täyttämästä raskaasta elämästä.

Kun näyttely siirtyi esittelemään lähempänä nykyaikaa syntyneitä henkilöitä, pitkäikäisyyden kriteerit löytyivät selvästi. Kenties museo oli näin pyrkinyt lihottamaan näyttelyn anteja. Esille oli nostettu useita henkilöitä, jotka olivat kuolleet kahdeksan- tai yhdeksänkymmppisinä. Näytteillä oli värikuvia heidän perheistään, ryhmäotoksia,

joissa hymyilivät lapsenlapset ja lapsenlapsenlapset.

Pari päivää museovierailuni jälkeen yksi näyttelyssä esillä olleista henkilöistä, Azizova Tamam Ali läheisestä Rvurudin kylästä, esiintyi Azeri TV -televisiokanavalla. Hän kiitti Jumalaa 131 elinvuodestaan.

On varsin mahdollista, että Ali ja muut hänen kaltaisensa ovat joko erehtyneet omasta iästään tai jopa valehtelevat siitä. Kun tarina pitkäikäisyydestä oli kerran nostanut Lerikin seudun maailmanmaineeseen, siitä ei voitu enää luopua. Lerikissäkin on jouduttu nykyaikaistumisen myötä ottamaan käyttöön moderni väestötietojärjestelmä, mutta pitkän elämän myytti on siitä huolimatta yhä voimissaan.

Samalla kun pitkäikäisyyden kriteerit ovat höltyneet (nykyisin 90-vuotias voi saada osakseen samaa suitsutusta kuin 140-vuotias aiemmin), pitkän elämän myyttiä vaalitaan innokkaammin kuin koskaan. Yhtäkkiä pitkäikäisiä kansalaisia on alkanut ilmestyä kuin sieniä sateella.

IKÄ EI OLE AINOAA ASIA LERIKISSÄ, johon liittyy ristiriita uskomusten ja tosiasioiden välillä. Kognitiivinen dissonanssi on läsnä myös muilla Lerikin elämän osa-alueilla.

Museossa ollessani tulin ajatelleeksi paikallisten kauppojen tuotevalikoimaa. Kysyin Elmurilta, oliko vodka kenties paikallisten yli satavuotiaiden pitkän elämän salaisuus. Elmur ravisti ponnekkaasti päätään. ”Tališit eivät juo

Lerikin hautausmaa on täynnä sekä erittäin pitkäikäisiksi väitettyjä ihmisiä että nuorina kuolleita. Nuoret kaatuivat Vuoristo-Karabahin taisteluissa.

vodkaa.” Se kuulosti juuri sellaiselta hurskastelulta, jota toistellaan muukalaisien kuullen. Ja joka tapauksessa tiesin jo muutenkin, ettei se ollut totta.

Aiemmin samana päivänä minut oli pysäyttänyt kadulla hoiperteleva mies. Hänen vaatteensa olivat likaiset ja huonosti istuvat. Hän näytti siltä, ettei eläisi enää huomiseen saakka, saati sitten satavuotiaaksi. ”*Russki?*” hän kysyi minulta.

”Kanada”, minä vastasin.

”Kanada!” Hän takoi nyrkillä rintaansa. ”*Tališ*”, hän sanoi. Sitten hän tökkäsi neljä sormeaa kurkkuunsa, mikä on paikallinen tapa kippistäää.

”*Napitok?*” (”Ryppy?”) hän lisäsi. ”Vodka?”

Kello oli silloin kaksi iltapäivällä eikä minua huvittanut upottaa loppupäivää viinapulloon. Ehkä Müslümovista ja

kumppaneista oli tuntunut samalta.

Englantilaiskirjailija J. B. Priestley tuli vallan toisenlaiseen johtopäätökseen tavattuinaan erään paikallisen vanhuksen kiertomatikallaan alueella vuonna 1945. ”Itse en usko, että kyseinen herrasmies oli 150-vuotias. Mutta kuka tahansa, joka kykenee syömään sellaista ruokaa ja juomaan hirvittävää paikallista vodkaa... Sellainen ihminen on riittävän kovaa tekoa elääkseen miltei ikuisesti”, hän kirjoitti kirjassaan *Russian Journey* (suomeksi ”Matka Venäjälle”).

Vanhukset ovat tietenkin vain pitkäikäisyyden kolikon toinen puoli. Vanhenemiseen liittyy myös kosolti tuuria. Vaatii yhdenlaista onnea, että saa hengittää hyvää ilmaa, syödä hyvää ruokaa ja tehdä kävelyretkiänsä. Vaatii toisenlaista onnea, että onnistuu välttämään

sodan. Lerikissä muistetaan kunnioittaa myös niitä ihmisiä, joille sellaista onnea ei suotu.

Kymmeniä 19- ja 20-vuotiaita lerikiläisiä kuoli Vuoristo-Karabahissa käydyissä taisteluissa. Taisteluissa olivat vastakkain Azerbaidžanin joukot, joilla oli tukenaan Turkin lisäksi myös ulkomaisia palkkasotilaita, ja itsenäiseksi julistautunut Artsakhin tasavalta ja Armenia, joilla oli tukenaan Venäjä. Yhteentönnön synnä oli jo pitkään kiistanalaisena ollut maa-alue. Vuonna 2020 käydyssä taistelussa kuoli tuhansia ihmisiä, ja toinen hyökkäys vuonna 2023 vaati satoja henkiä lisää.

Hautausmaalta on helppo löytää kuolleiden nuorten hautakivet. Ne ovat mustaa marmoria, ja kuhunkin niistä on etsattu menehtyneen henkilön nuoret kasvot. Useimpia hautakiviä koristavat seppelleet ja tekokukat, jotka loistavat Azerbaidžanin kansallisväreissä punaisina, vihreinä ja sinisinä. Kukkien muovinen kuolemattomuus kätkee näkyviltä ihmiselämän haurauden, joka lepää niiden alla syvällä maan povessa. Minun silmissäni haudalle asetetut kukat eivät edusta ikuista rakkautta. Pikemminkin ne osoittavat vastaansanomattomasti, ettei elämän kauneutta voi koskaan todella juhlistaa kuoleman äärellä.

Myös pitkäikäisyyden museoon on perustettu oma muistomerkkinsä menehtyneille nuorille. Esillä on valokuvia alueen menetetyistä pojista, myös niistä, jotka kuuluivat edelliseen sukupolven ja kuolivat ensimmäisessä Kara-

bahin sodassa vuosina 1988–1994. ”He olivat meidän marttyyreitamme”, Elmur sanoo.

Samalla tavoin kuin vanhaksi eläviin liitetään tiettyjä uskomuksia, niin liitetään myös nuorina kuolleisiin. Katseltuani ensin tunnin verran paimenten ryhmyisiä ja kurttuaisia kasvoja nuorukaiset näyttävät silmissäni liian siloisilta. Heidän kasvonsa ovat vahamaisia, epätodellisia. Pitkäikäisyyden museossa juhlietaan sekä liian kauan viipyneitä että liian varhain lähteneitä. Siellä kohtaavat harmiton kansantaru ja tuskallinen todellisuus.

KUN OLIN KIERTÄNYT MUSEON kokonaan, Elmur pyysi minua istumaan seurakseen. Museon karussa takahuoneessa hän tarjosi minulle niin makeaa kahvia, että se luultavasti lyhensi omaa elinikääni vuodella. Hän asetti tarjolle myös makeisia ja sokeripaloja, joita napsi omaan suuhunsa yksi toisensa jälkeen ja jauhoi murskaksi kiiltävillä kultahampaillaan.

Kerroin Elmurille isoäidistäni, joka eli 105-vuotiaaksi, ja kysyin, oliko hänen sukulaisiaan esillä museossa. Hän pudisti päätään. Hänen isoäitinsä oli elänyt 80-vuotiaaksi, mutta isoisä oli kuollut nuorena.

Totesin hänelle, että jos se suinkin olisi mahdollista, palaisin museoon sadan vuoden kuluttua ja yrittäisin etsiä sieltä hänen kuvansa. Elmur kohautti olkiaan. Hän oli kiinnostuneempi neljän poikansa kohtalosta. ”Jos ei ole sootaa”, hän sanoi, ”he elävät pitkään.”